

# Természetvédelmünk erdészeti feladatairól

V A R G A I M R E

A fokozódó természetvédelmi igény szükségessé teszi az erdészet ez irányú kiterjedt feladatainak felmérését, rendszerezését. E feladatok három csoportra oszthatók.

## I. Az erdőgazdaságok, mint természetvédelmi kezelőszervek

Az erdészeti és természetvédelmi szervek együttműködését szabályozó 22/1963. sz. (Erdészeti Ért. 13.) OEF—OTvH közös utasítás — kormányrendelet alapján — előírja: „a védetté nyilvánított tárgyak és területek természetvédelmi kezelését a területileg illetékes állami erdőgazdaságok látják el, kivéve, ha azt az Országos Természetvédelmi Hivatal maga végzi, vagy annak ellátásával más szervet bíz meg”. Az OTvH az erdőkön kívüli értékek közül csak a legjelentősebb, vagy másként nem kezelhető, 15 védett terület (Kisbalaton, Velencei-tó, Bátorliget, egyes parkok, összesen 5315 hektár) természetvédelmi kezelésével terhelte meg az erdőgazdaságokat, amelyek egyébként gazdái az erdőkben levő sok természeti értéknek.

A fenti utasítás alapján az erdőgazdaságok természetvédelmi kezelőket és öröket alkalmaznak (összesen 25 fő). Fizetésüket és a kezelési munkák költségeit a közterhekkal együtt megtéríti az OTvH. Ez évente közel 1,5 millió Ft. Az utasítás nem szabályozza a vállalati általános költség, a haszon, az erdőgazdaságok természetvédelmi beosztottjai nyereségrészesedésének kérdését és a kezelt védett területek anyagai, eszközei nyilvántartásának rendjét. Rendetlen az erdőgazdaságok természetvédelmi munkabér felhasználásának bér-tömeggazdálkodási kérdése is.

A természetvédelmi kezelés szakmai és őrzési tennivalói elvileg a megbízott erdőgazdaságok szervezeti rendjében kerülnek végrehajtásra. Gyakorlatilag azonban annyira leköti az erdőgazdaságokat termelési főfeladatuk, hogy természetvédelmi személyzetük munkáját — kevés kivételtől eltekintve — nem irányítják és ellenőrzik kielégítően. Az OTvH csak a különleges kezelési munkákat irányíthatja közvetlenül, egyébként csak elvi irányítást és időszakos ellenőrzést végezhet. Ezért szükséges helyi kezelőszerv megbízása. A kérdések megoldását az sem könnyítette kielégítően, hogy a nagyobb megbízások természetvédelmi feladattal rendelkező erdőgazdaságokban — az erdészeti főhatóság hozzájárulásával — az utóbbi években egy központi előadó megbízott természetvédelmi ügyintézőként működik szerény havi honoráriummal.

Valószínűleg az lenne megnyugtató megoldás, hogy az erdőgazdaságok megállapított díj ellenében, kivitelezési jelleggel végezzék az OTvH által gondjaikra bízott védett területek kezelését, őrzését. Figyelembe kell azonban venni, hogy a természetvédelem olyan közjóléti kultúrfeladat, amely nem lehet üzletszerű nyereségszerző tárgya.

Szükségességnek mutatkozik az erdőgazdaságok megbízások természetvédelmi tevékenységének új szabályozása közös MÉM—OTvH utasítással. Előreláthatólag erre csak a természetvédelemre és az erdőkre vonatkozó jogszabályok folyamatban levő módosítása után kerülhet sor. Addig átmeneti megoldással kívánatos rendezni a felsorolt jelentősebb — főleg pénzügyi — kérdéseket.

## II. Az erdőkben — az erdőtörvény hatálya alá tartozó területen — levő védett természeti értékek kezelése

Védettek az 59/1954. (IX. 9.) M. T. sz. rendeletben meghatározott vadonélő madárfajok és azok a természeti értékek, amelyeket az OTvH elnöke (illetőleg

1962-ig jogelődje) határozattal védetté nyilvánított. Az 1970. január 1-i állapot szerint összesen 187 természetvédelmi terület, illetőleg tárgy van erdőben, 8026 ha összterülettel (beleértve a badacsonyi és tihanyi tájvédelmi körzet erdőit is). A fenti védett terület az ország összes erdőterületének 0,55%-a. Az erdőtvény végrehajtására kiadott 33/1962. (IX. 12.) Korm. sz. rendelet 48. §-a előírja: „A természetvédelmi érdekből védetté nyilvánított erdőkben és fásításokban az erdőgazdálkodás módját az OTvH állapítja meg”.

Az utóbbi években kevesebb védetté nyilvánítás történt, de ezek tudományos igényvel végzett, részletes feltáráson alapulnak. E területek további tudományos kutatás tárgyát képezik.

Az 1939. évi, első magyarországi védetté nyilvánítástól 1944-ig hirtelen sok (141 db jelenleg is meglévő) természeti értéket nyilvánítottak védetté. Közöttük olyanokat is, amelyek ma már — főleg tudományos szempontból — kevésbé érdemesek védelemre (pl. már a védetté nyilvánítás idején is túlkoros, fenntarthatatlan fák, erdőrészek). E bíráló megállapítás mellett azonban elismeréssel kell tekintenünk elődeink sok nehézség ellenére kiharcolt természetvédelmi eredményeire, amelyek az akkori idők — esetleg romantikus — természetszemléletét és nem utolsósorban a magántulajdon hatásait tükrözik.

A II. világháborúval kapcsolatos veszélyek elhárítása egy időre spontán irányt szabott a természetvédelemnek. Így sok olyan érték (kevésbé jelentős park, erdőrész) védelme is szükséges volt, amely rendezett viszonyok között nem igényelt volna természetvédelmi intézkedést. Később az előnyösen változott tulajdonviszonyok lehetővé tették olyan jelentős értékek védelmét, amelyekre azelőtt gondolni sem igen lehetett (klasszikus példa a Badacsonyhegy).

Egyes erdőgazdaságok területén a fenti okok miatt kevés a védett természeti érték, noha volna mit megőrizni.

A természetvédelmi területek heterogén minőségi összetétele és területi megoszlása napjaink feladatává teszi a korszerű ökológiai szemlélettel végzendő teljes felülvizsgálatot, s ezt a munkát az OTvH meg is kezdte. Ez a munka az erdőben levő védett értékek esetében kerekén 130 község határát érinti. Legcélszerűbben az üzemtervkészítéssel párhuzamosan végezhető. E vonatkozásban is jelentős az 1975-re előirányzott 100%-os érvényes üzemtervezettség.

A védett erdőterületek egy része nem természetvédelmi rendeltetéssel szerepel az üzemtervekben. Ennek oka: bár a természetvédelmi hatóság rendszeresen megküldte a védelmi határozatokat az illetékes erdészeti szervezeteknek, a határozatokat nem mindig csatolták az üzemtervekhez. A sokszor már évtizede irattárba került határozatok az átszervezések és személyi változások labirintusában a feledés homályába merültek. Így az üzemtervek megújítása idején gyakran nem is tudott a védettségről sem az erdőrendező, sem az erdőgazda. Alig érvényesült az OEF—OTvH utasításnak az az előírása, hogy védetté nyilvánított terület erdőgazdasági üzemterveinek és éves favágatási terveinek jóváhagyásához az OTvH hozzájárulása szükséges.

Az sem jelentett mindig szerencsés megoldást, ha a régi határozatok ismeretében, csak azok figyelembevételével készült az új üzemterv. A régi természetvédelmi szemlélet ugyanis olykor abban az esetben is kizárta az emberi beavatkozást, amikor az szükséges lett volna a védendő természeti állapot tartós megőrzéséhez (pl. nem kívánatos szukcessziók megakadályozása). Továbbá a régi védelmi határozatok készítése óta gyakran meg is változtak a védett területek természeti viszonyai (a felülvizsgálat tehát a régi kezelési előírásokra is ki kell terjedjen). Ezért lényeges, hogy az OTvH szakképviselőivel, avagy szükség szerint a védelemben érdekelt tudományág művelőivel közösen meghatározott, korszerű kezelési előírások kerüljenek a védett erdők új üzemter-

vébe, illetve, hogy az erdőkre vonatkozó minden természetvédelmi előírás — az illetékes erdészeti szervekkel egyetértésben — bekerüljön az üzemtervbe.

Az erdőrendezők ugyanakkor sok természeti értéket mentettek meg az 1955 óta érvényes erdőrendezési utasítás alapján, amely védetté nyilvánítás nélkül is lehetővé teszi két hektárnál kisebb erdőrészek természetvédelmi rendelkezésű üzemtervezését.

Az OTvH ez irányú fokozottabb törekvése alapján az utóbbi években készült néhány természetvédelmi üzemterv is (Badacsonyhegy, aporligeti Fényi-erdő, Salgóvár környéke, s most készül a tihanyi üzemterv).

Az OTvH — a védett erdők új nyilvántartásának egyidejű megküldésével — javaslatot tett az erdőrendezési fősztálynak a most készülő új erdőrendezési utasítás természetvédelmi előírásaira.

Az említett üzemtervi kérdések és régebbi passzív kezelési felfogás következményeként a védett erdőkben felhalmozódtak a kezelési (főleg erdőnevelési) tennivalók. Elvégzésük nemcsak körültekintő intézkedést, hanem költségkeretet is igényel. Az erdőművelés 1971-től módosuló elszámolási rendjében ennek feltételeit is célszerű biztosítani. A várható költségek a jelenlegi közléti erdészeti kiadásoknak csak elenyésző hányadát érhetik el.

### III. Az erdőkben levő, még nem védett természeti értékek gondozása

Bizonyos fokig az erdőgazdálkodásra is érvényes az, hogy a különböző vállalatok, szervek stb. tevékenységük során általában csak a saját szűkebb érdekeltységük szempontjából kívánják hasznosítani a természeti értékeket, de azt — magától értetődően — a lehető legnagyobb hatásfokkal. Ugyanakkor kevésbé törődnek az egyéb érdekkörökbe tartozó, számukra közömbös természeti értékek sorsával.

A belterjesedő, sok esetben ültetvényyszerűvé váló erdőgazdálkodás erdőterületeinek egy részén visszaszorítja a természetes erdőtípusokat. A fejlődés e természetszerű folyamata tükröződik *dr. Sali Emil*: „Az erdőgazdálkodás 25 esztendeje” című tanulmányából: a faanyag egyszerűbb ipari feldolgozása érdekében nem kívánatosak a túlzottan elegendő erdők (Az Erdő 3/1970. 103—104. oldal). Az érintett ágazatok terén ez a gyakorlati élet logikus következménye.

A tudományos, oktató stb. intézmények részéről viszont joggal jelentkezik az igény és egyre több javaslat, hogy egy-egy erdőgazdasági táj ma még kevésbé zavart, természetes erdő- és termőhelytípusainak legjellegzetesebbjeit őrizzük meg a természetes szukcessziós folyamatok tanulmányozása és egyéb tudományos vizsgálatok számára.

Különösen azokban az erdőkben levő természeti értékeket fenyegeti veszély, amelyek a — kialakulóban levő — gazdasági erdőosztályozás során jobb minőségűnek bizonyulnak, tehát belterjesebb, gépesített, nagyüzemű faanyagtermesztés célját szolgálják.

A természetvédelmi igények és a gazdasági élet követelményei között fennálló ellentmondások ma már könnyebben áthidalhatók. A növekvő élőfakészlet lehetővé teszi néhány jobb állomány véghasználatának olyan „feláldozását”, amire évtizeddel ezelőtt kevésbé gondolhattunk. E gazdasági kiegyensúlyozódás azonban főleg országos szinten jelentkezik. Az erdőgazdaságok vállalati anyagi érdeke e téren ellentmondásba kerülhet az országos közérdekkel. Szükséges tehát a megfelelő természetvédelmi-erdészeti hatósági beavatkozás.

Külön említést érdemelnek évszázados fáink, amelyek ma már ugyan kevésbé esnek fűrész áldozatául. De vajon elegendő-e, hogy többnyire csak egészen öregkorban kezdjük védeni e fákat, amikor már vajmi keveset tehetünk érdekükben? Szervezettebben kellene gondoskodni arról, hogy ükunokáinknak

is legyenek erdei aggastyánjaik. Tudatosan kellene meghagyni egyes alkalmas fákat, facsoportokat a szebb tájrészekben, turistautak mentén, tisztásokon, erdőszéleken, erdészeti-vadászati létesítmények közelében. Célszerű lenne üzemterveinkben — térképi bejelöléssel — intézményesen előírni az ilyen fák lehető legkorábbi felszabadítását, megfelelő gondozását, hogy e gyorsan rohanó korszak szépformájú, terebélyes koronájú élő hirmondói lehessenek későbbi időkben.

Időszerű tehát a még nem védett, de fenntartásra érdemes természeti értékek nyilvántartásba vétele. Az OTvH most készíti elő ezt az országos összeírást. Az erdőben levő értékek nyilvántartásba vételére a MÉM erdőrendezési főosztálya lehetővé teszi az erdőrendezőségek és erdőfelügyelőségek bekapcsolódását. Befejezés előtt áll Sopron város és a soproni járás területén a munkamódszer-kialakító, kísérleti összeírás. Ebben a munkában segítséget jelent az OEE erdőművelési szakosztálya által 1966-ban indított társadalmi akció értékes eredménye, melyről *dr. Keresztesi Béla* számol be Magyar Erdők című könyvében. Az egyesületi összeírás elsősorban az erdészeti szempontból jelentős természeti értékekre (fákra, állományokra) terjed ki. Az OTvH nyilvántartásba kívánja venni az összes érintett tudományágak (növény-, állat-, földtan stb.) szempontjából jelentős és az egyéb okokból megőrzésre érdemes természeti értékeket. Az összeírás alapján megtervezhető a természetvédelmi területek olyan komplex távlati hálózata, amely kielégíti a természetvédelemmel szemben támasztott sokrétű igényt. Ennek keretében mindenkor a rendelkezésre álló feltételek ütemében, de tervszerűen történhetne a folyamatos védetté nyilvánítás.

Az erdőben levő természeti értékek összeírása szerves egységet képezhetne a jóléti erdőgazdálkodás országos megszervezéséhez bizonyára szükséges távlati felmérési-tervezési munkákkal (az erdők gazdasági osztályozása, rendeltetés szerinti korszerű beosztása, a jóléti szolgáltatás értékelési rendszerének kialakítása stb.).

\*

A vázolt erdészeti feladatok megoldása is hozzájárul a világszerte terebélyesedő általános természetvédelem — korunk jelentős humanista mozgalma — hazai kibontakozásához. E feladatok végrehajtásához nélkülözhetetlen az erdészeti tudományos és oktató intézmények eddig is készséges segítsége, valamint a sokoldalú erdőhasznosítás terén is rohamosan fejlődő erdőrendezőségek és erdőfelügyelőségek tevékeny közreműködése. Hasonlóan szükséges az erdészeti szakoktatás és továbbképzés során a természetvédelmi ismeretek gyarapítása.

---

## Természetes erdőtípusok védelme

DR. CSAPODY ISTVÁN — DR. SZODFRIDT ISTVÁN

Természeti értékeink védelme nemzeti érdek, de egyben kötelezettség is mindazokkal szemben, akiknek kezelésében ilyen célra alkalmas területek vannak. Erdészeink ezen a téren mindig kiemelkedő szerepet vállaltak. Elég csak arra utalni, hogy *Kaán Károly* már a huszas évek elején szorgalmazta a bugaci „ősborókás”, a balatonfelvidéki cserszömörccés molyhostölgyesek valamelyik szép állományának védelmét; *Földváry Miksa* pedig szóban és írásban, korát megelőző mozgalmat indított természeti ritkaságaink megőrzésére. Újabb időben a Duna—Tisza-közi homokon a kunpeszéri és kunadaci gyöngyvirágos tölgyesek, a kunadaci turjános, a kunpeszéri nyírliget védelembe helyezése *Babos*